
УДК 81'38

Світлана Єрмоленко, Світлана Бирик
Інститут української мови НАН України, м. Київ

ДОМІНАНТНІ ВИЯВИ ІДІОЛЕКТУ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

**Бойко Н.І. Експресивний потенціал ідіолекту
Володимира Винниченка: лексичні та фразеологічні
складники / Н.І. Бойко, Л.І. Коткова. — Ніжин :
НДУ ім. М. Гоголя, 2017. — 284 с.**

Українська лінгвостилістика розширює поле пізнання мовотворчості Володимира Винниченка — вийшла друком зазначена монографія Надії Іванівни Бойко та Людмили Іванівни Коткової. А ще раніше В.М. Русанівський звернувся до творів письменника, щоб визначити місце мовотворчості В. Винниченка в історії української літературної мови. Дослідник наголосив на високому інтелектуалізмі мови, своєрідності художньої манери прозаїка, на стилістичній ролі абстрактної лексики, що передає всі відтінки діяльності людської душі. Про ономастикон письменника писала Г.П. Лукаш, мову його ранніх оповідань аналізувала Л.О. Науменко, а мову драматичних творів — В.Б. Білоус.

Рецензована праця засвідчила антропоцентричний підхід до вивчення складників тексту, акцент на способі мовомислення письменника, вербалізаторах його мовної естетики та філософії творчої практики. Показове, наприклад, таке міркування дослідників: «Особливо актуальними стали проблеми, пов'язані з місцем і статусом людини не лише в соціумі, а й у її мові. «Людина в мові» (за Е. Бенвеністом) об'єктивується насамперед на лексичному та фразеологічному рівнях, що сприяє виникненню антропоцентричної лексикології, антропоцентричної фразеології...» (С. 12).

© С.Я. ЄРМОЛЕНКО, С.П. БИРИК, 2017

А втім, антропоцентризм у лінгвостилістиці актуалізував і далі стимулює інтеграцію понять гуманітаристики — насамперед соціолінгвістики, діалектології, а також суміжних дисциплін — філософії, когнітивістики, культурології, політології, психології, медієвістики. Це зумовлює й застосування різних інтерпретативних методик. Отож, «мова письменника N» — це нині система, якою «диригує» мовна особистість. Тому й інтерпретація історії мови як її часово-просторової динаміки, світоглядних та лінгвокультурологічних орієнтирів — це новітня концепція історичної лінгвостилістики. У зв'язку з цим мовний матеріал прозового, драматургічного доробку та щоденникових записів В. Винниченка виявляє домінанти й константи мовної картини світу митця, а також функціонально-стилістичні особливості ментально-лінгвального комплексу письменника та експресивного потенціалу його мовомислення.

Співавтори обґрунтовано послуговуються поняттями «ідіостиль» — «ідіолект», «ідіосвіт», «мовна особистість» — «індивідуально-авторська картина світу». Найзагальніше результати копійної узагальнювально-теоретичної роботи відбивають твердження: «Художній твір письменника є моделлю двох складників — ідіосвіту (концептосфери, системи явищ дійсності, осмислених, оцінених і відтворених інтелектом автора) й ідіолекту (системи мовних знаків, насамперед лексико-семантичного та фразеологічного рівнів, уживаних з узуальними чи оказіональними значеннями, що репрезентують зв'язки з мовою епохи й належать до вербалізаторів концептуальних сфер, розкривають особливості менталітету письменника, сформованого під впливом певних соціальних, культурно-історичних умов розвитку суспільства» (С. 39); «Ідіолект одночасно представляє внутрішній аспект психічної діяльності людини, її ментальність, специфіку свідомості, сукупність уявлень про світ усередині конкретної традиції і свідчить про внесок письменника в літературну мову, розмаїття експресивних засобів мови художньої літератури, способи, прийоми й шляхи вербалізації естетичної функції мови, аспекти її декодування в конкретному тексті» (С. 43).

Експресивний потенціал ідіолекту В. Винниченка показано через аналіз лексико-фразеологічних засобів вербалізації концептосфери письменника, в якій ці засоби виконують художньообразні функції епітетів, порівнянь, метафор, синекдох. В основі методології аналізу — розуміння концепту як ментальної сутності, яку репрезентують мовні одиниці, елементи інформаційної структури свідомості, елементи, що їх оцінює, переживає індивідуум і в яких діалектично взаємодіють особистісний і колективний мовнокультурний досвід. Такий підхід забезпечив цілком об'єктивне віднесення до ключових таких концептів: *краса, сила, Дніпро, Україна, хата, людина, жінка, чоловік, природа, земля, степ, пам'ять, ностальгія, духовність, душа, кохання* та ін. Функціонально-семантичне навантаження деяких із них подано в психологічно-оцінних опозиційних парах *добро — зло, життя — смерть, свій — чужий, воля — неволя, красиве — огидне, чорне — біле* тощо. Як домінанту досліджуваного ідіолекту слущ-

но кваліфіковано концептуальну опозицію *життя* — *смерть*, пов'язану з нею афористичку письменника. Ось деякі, з нашого погляду, варті уваги художні узагальнення: *Служіння красі, любов до краси* — це... висока ціль життя; *Бо життя* — справжнє, реальне *життя* — є в *красі*, через *красу* і для *краси*. *Поза красою* нема нічого, то все — нереальне, несправжнє. Вічне — тільки *краса*; *Життя ж* немає. *Нема душі його* — *краси*; *Жити* треба, *вміючи!* — *Не склавши руки на порожніх грудях* [...] *плисти за життям, а самому гребти* [...] *треба твердо й завжди пам'ятати, що ти живеш*. Такі висловлювання тяжіють до фразеологізмів у широкому розумінні.

Лексичні (переважно) та спорадично вживані фразеологічні одиниці мови, пов'язані з названими концептами, згруповано та проаналізовано за моделлю структурування концептуального (асоціативно-образного) поля. Тому в другому розділі монографії максимальну увагу приділено семантичним (значенневим) характеристикам. Таку скрупульозність та орієнтацію на вичерпність семантичного аналізу відбивають фрагменти, де виділено 11 семантичних мікропарадигм концепту *сила*, 14 — концепту *зло* тощо. Аналіз засвідчує, що концепти не ізольовані, концептосфери перетинаються: складники концептуальних полів *краса* і *сила* взаємодіють як вербалізатор концептосфери *людина*, встановлено асоціативні зв'язки дихотомії *добро* — *зло* в концептуальній сфері «природа» та ін. Безперечно, такі висновки потребували звертання до широких контекстів. Тобто функціоналізм, про який заявлено як про методологічний стрижень роботи, — це не гасло, а фіксація реального значенневого плану досліджуваних об'єктів. Саме цим підтверджено тезу про неспівмірність понять «слово у словнику» і «слово в тексті».

Окрім експресивізованих макроскладників ідіолекту В. Винниченка, співавторки рецензованої монографії спрямували дослідження на виявлення та аналіз домінантних експресивних мікроскладників: самобутніх та індивідуально маркованих епітетів-кольоративів, художніх порівнянь, метафор, синекдох, стійких словесних комплексів (близьких до фразеологізмів метафоричних структур, перифраз). Наголосимо, що увага до епітетів у мовистилі В. Винниченка не випадкова, адже він — не лише політик, поет у широкому розумінні цього слова, але й художник-пейзажист, який словесним образом кольорового світу надає зображальних, емотивно-оцінних та експресивних функцій. Дослідники встановили концептуальний зміст експресивів на позначення червоної кольорової гама, контрастів *світло* — *тінь*. Не менш важливе й те, що В. Винниченко актуалізує знаковий для художньої мови періоду 20 — 30-х рр. ХХ ст. епітет *золотий* і похідні. Спостережено символізацію деяких назв кольорів, зроблено переконливий висновок про те, що «кольороназви в ідіолекті автора належать до одного з найефективніших засобів передавання внутрішніх почувань персонажів...» (С. 160).

У зазначеній частині роботи здійснено всебічний аналіз епітетів та відповідних дистрибутивів, які увиразнюють портретні характеристики персонажів. Індивідуальність авторського словесного зображення виявлено в

моделюванні контрастних контекстів портретування персонажів. Серед констант ідіолекту В. Винниченка названо функції соматизмів, означуваних різнооцінними епітетами.

Досліджуючи стилістичні функції порівняльних конструкцій в ідіолекті В. Винниченка, автори наголосили, що найпродуктивнішими виявилися лексико-семантичні моделі як репрезентанти позитивних чи негативних характеристик осіб.

Детальний аналіз звукових, зорових, психологічних метафор виявив, що мовомислення В. Винниченка далеке від автоматизму, стереотипності, узуальності. Письменник збагачує мову, прозову насамперед, метафорами-експресивами, які надають його ідіостилію психологізму та інтелектуалізму. Простежено скерованість ідіолекту письменника не лише на «незвичне» вживання слова, а й на індивідуально-авторський, творчий підхід до використання стійких словосполук, серед яких варто визнати самотність таких, як *збралась у чужу солом, та шелестить; що правда, то не гріх*. У складі стійких словесних комплексів розглянуто книжні перифрази, вторинні образно-оцінні номінації *бацила чуми, добродій людства, сіячок нової ери*.

Висновки враховують історичне та соціокультурне тло мовної діяльності письменника, його світоглядні та лінгвокультурологічні орієнтири.

Отже, монографія Н.І. Бойко та Л.І. Коткової — це нове досягнення лінгвокреативної постаті Володимира Винниченка, яке стимулюватиме дослідження ідіостилів українських письменників, зіставне вивчення індивідуально-авторських картин світу.

Рецензію отримано 23.11.2017

Svitlana Yermolenko, Svitlana Bybyk

Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

DOMINANTS IN THE IDIOLECT OF VOLODYMYR VYNNYCHENKO

Book review on: *Boyko N.I.* Expressive potential of Volodymyr Vynnychenko: lexical and phraseological components / N.I. Boyko, L.I. Kotkova. — Nizhyn: NDU them M. Gogol, 2017. — 284 p.